

תוכן העניינים

מוטי בנמלך	1
מן הסמבטיון לטבריה: נוסח לא ידוע של 'מעשה אקדמות'	
רלה קושלבסקי	29
אורליות ואוריינות בסיפורים עממיים מימי הביניים במערב אירופה: זיקות גומלין ב'מעשה בעשיר שהיה יושב תמיד אצל עניים' כמקרה בוחן	
דוד מנריקה	69
יוחנן בן זכאי פוגש באספסיאנוס: עיון במדרש הסיפור ב'מעם לועז' לארגואיטי	
זאב קיצים	119
שכנו של הבעל שם טוב בגן עדן: סיפור מ'איש חסיד היה' בסבך הזהות החסידית-הישראלית	
אפרת ברט	149
מסורת ישנה מול מסורת חדשה: שירי ערש מתקופת היישוב	
עאמר דהאמשה	175
כאשר הישראלים הופכים לילידים: שאילת שמות מקומות מערבית בחברה הישראלית ותפיסת האחר הערבי	
רשימת המשתתפים בכרך	210
תקצירים באנגלית	v

מן הסמבטיון לטבריה: נוסח לא ידוע של 'מעשה אקדמות'

מוטי בנמלך

'מעשה אקדמות' הוא סיפור הצלה של קהילה יהודית בידי מושיע שבא מארצם של בני עשרת השבטים. גיבור הסיפור הוא הפייטן ר' מאיר ש"ץ, מחבר הפיוט 'אקדמות מילין', הנשלח בסיפור לארצם של בני השבטים ואינו שב ממנה. סיפור זה סופר בקהילות האשכנזיות בצפון איטליה ואף הודפס שם בסמוך לאמצע המאה השש עשרה.

המאמר עוסק בנוסח לא ידוע של 'מעשה אקדמות' מכתב יד מראשית המאה התשע עשרה. בנוסח זה בולט היעדרם של עשרת השבטים, ומי שמחליף אותם כמושיע הוא ר' מאיר בעל הנס. סיפור זה מצטרף למקורות נוספים שעולה מהם מסורת המזהה את ר' מאיר בעל הנס כר' מאיר ש"ץ. נוסח זה של 'מעשה אקדמות' ממחיש את השינויים שחלו בסיפור בהתאם לזמן ולמקום שבהם הוא סופר. לאור זאת נבחנת במאמר דמותם של עשרת השבטים כמושיעים בנוסח המקורי של 'מעשה אקדמות' מן המאה השש עשרה, ומוצע לראות בו ביטוי דווקא לניתוק בין החברה היהודית לבין עשרת השבטים.

ד"ר מוטי בנמלך, החוג להיסטוריה, המכללה האקדמית הרצוג אלון שבות.

mбенmelech@gmail.com

אורליות ואוריינות בסיפורים עממיים מימי הביניים במערב אירופה: זיקות גומלין ב'מעשה בעשיר שהיה יושב תמיד אצל עניים'

רלה קושלבסקי

הסיפור על עשיר שנהג לקבוע את מקומו בין העניים שבשוק מוצג במאמר זה כצומת של פרקטיקות אוראליות ואורייניות הדדיות בחברות יהודיות במערב אירופה במאה הארבע עשרה, ויתרה מכך – כצומת של מימושים חד-פעמיים של טקסט דינמי ומתהווה בהקשרים חברתיים ותרבותיים שהשתנו תוך כדי הצטברות ביצועיו בכתב. גרסאות הסיפור בשני חיבורי 'מנורת המאור' מספרד ובכ"י דרמשטט, ספריית האוניברסיטה והמדינה Cod. Or. 25 מאשכנז נדונות בהרחבה במאמר תוך מעקב אחר גילויים של אינטרטקסטואליות רכה ושל אוראליות חלשה, במגמה להאיר את מקומם של מחברים ומעתיקים כסוכני תרבות בתהליך המעבר המורכב וההדרגתי מאוראליות לאוריינות בימי הביניים. נרטיבים מקראיים, אגדות חז"ל ומסורות סיפור המשוקעות בשער השישה עשר של 'בן המלך והנזיר' בתרגום ובעיבוד של אבן חסדאי, הם מן הטקסטים שעיצבו את סוגי השיח השונים בסיפור 'העשיר בין עניים' שבמרכז המאמר. המאמר ממוקד אפוא לא בשחזור רבדים אוראליים בגרסה כתובה כמטרה לעצמה, אלא בחשיפת הדינמיקה שמתרחשת בין גרסאות הסיפור מן המאה הארבע עשרה, ובהשלכותיה בעידן של אוראליות חלשה.

פרופ' (אמריטה) רלה קושלבסקי, המחלקה לספרות עם ישראל, הפקולטה למדעי היהדות,
אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן
Rella.Kushelevsky@biu.ac.il

יוחנן בן זכאי פוגש באספסיאנוס: עיון במדרש הסיפור ב'מעם לוועז' לארגואיטי

דוד מנריקה

המאמר מתמקד בתמורות הנרטיביות שחלו בסיפור המפגש של רבן יוחנן בן זכאי עם אספסיאנוס ב'מעם לוועז' בהשוואה למקורות האגדה הזו בספרות חז"ל. ניתוח הסיפור שופך אור על שיטות פרשנות ועל מגמות התרגום שעיצבו אותו. מחבר המאמר עומד על ייחודו של הסיפור ב'מעם לוועז', ייחוד שהוא תוצאה של הטרנספורמציה של מקורותיו בספרות חז"ל, הכוללת השמטות, הרחבות, הדגשים וכיוצא באלה. הוא אף בוחן את עיצוב תוכנו החדש של הסיפור בהקשר התרבותי של יהדות ספרד ברחבי האימפריה העות'מאנית במאה השמונה עשרה ולאור האינטרסים והערכים המאפיינים את ה'תלמוד הספרדי'.

הסיפור מובא במאמר בלאדינו בתעתיק לטיני ובלוויית תרגום חדש; אלה מלמדים על הצורך במהדורה מדעית ובתרגום חדש של כלל ספרות 'מעם לוועז', שכן התרגומים המסורתיים של חיבור זה לעברית שינו במידה רבה את הסיפורים ולעיתים החמיצו דברים מהותיים בפרשנות הספרדית בהקשר התרבותי.

ד"ר דוד מנריקה, המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע
davidman@post.bgu.ac.il

שכנו של הבעל שם טוב בגן עדן: סיפור מ'איש חסיד היה' בסבך הזהות החסידית-הישראלית

זאב קיציס

ההצגה 'איש חסיד היה', שהועלתה לראשונה בשנת 1968, סומנה על ידי רבים כציון דרך חשוב בחיבורה של התרבות הישראלית אל שורשיה היהודיים ובפרט אל התרבות החסידית והוויית השטעטל המזרח אירופית. במסגרת הצגה זו זכה לפרסום רב סיפורו של גדליה, יהודי מגושם המרבה באכילה כהכנה למותו על קידוש השם, ושבשל כך זכה להיות שכנו העתידי של הבעל שם טוב בגן עדן. סיפור זה העלה מייד עם פרסומו תהיות בדבר שורשיו החסידיים והתאמתו לערכיה ולעולמה של החסידות. במאמר נדונים שורשיו החסידיים והקדם-חסידיים של הסיפור מתוך גישה דיאכרונית ותמטולוגית (מלשון theme), הבוחנת את הופעתן של גרסאות הסיפור על רקע זמנן ומקומן, וכן לאור אישיותם ועולמם של המספרים השונים. ההשוואה לגרסאות החסידיות של הסיפור ובפרט לגרסתו של הסופר החסידי אליהו כ"טוב חושפת יחסים שונים אל שאלת הכוח והגוף היהודי בנוף התרבותי של החברה החסידית והתרבות הציונית-הישראלית לאורך המאה העשרים.

ד"ר זאב קיציס, בית ספר ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן
zeevkitsis@gmail.com

מסורת ישנה מול מסורת חדשה: שירי ערש מתקופת היישוב

אפרת ברט

בתהליך גיבושה של התרבות העברית בתקופת העליות הראשונות הושם דגש חזק על יצירת תרבות עברית בעברית. מעצבי התרבות נתנו ביטוי בשירי זמר, בספרות, במחול ובאומנות החזותית למאפייני הארץ – נופיה, בניינה ואירועים מרכזיים שהתרחשו בה. במאמר זה המחברת בוחנת אם הציפייה החברתית לשיר שירים עבריים ברוח התקופה התקיימה גם בבתיהם של אנשי העליות הראשונות. שאלה זו נבדקת באמצעות הקלטות סקר של שירי ראשונים שנעשו מטעם ארכיון הצליל הלאומי (לשעבר הפונותיקה הלאומית) בשנות התשעים של המאה העשרים. בהקלטות סיפרו המידענים על שירי ערש ששרו להם הוריהם או ששרו הם לילדיהם בשנות העשרים והשלושים של המאה. השירים, שאופיים אינטימי ומשפחתי, חושפים שביישוב היהודי בארץ המשיכו החלוצים לשיר את שירי הערש מבית אבא, שירים בידיש ושירים שייצגו את המסורת הישנה בלחן ובמלל. לצידם הושרו שירים אידיאולוגיים חדשים בעברית, אולם מספרם היה קטן ביחס למספר שירי הערש העבריים שנדפסו באותה התקופה. בחינת הקלטות מאוחרות יותר, משנות השישים והשבעים, מראה כי מגמה זו נמשכה בדור השני של מתיישרי הארץ, וכי היידיש ושירי הרדמה מסורתיים המשיכו להישמע בבתים.

ד"ר אפרת ברט, החוג לאמנויות, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים
efratbarth@dyellin.ac.il

כאשר הישראלים הופכים לילידים: שאילת שמות מקומות מערבית בחברה הישראלית ותפיסת האחר הערבי

עאמר דהאמשה

אף ששמות ערביים של יישובים ונופי טבע נמחקו מן המפות הישראליות והם מודרים מן הנוף הלשוני בשלטי מדינת ישראל, חלק משמות המקומות של הילידים הערבים מוסיפים להתקיים בחברה היהודית-הישראלית. מאמר זה מנתח את מאפייני השאילה של שמות מקומות מהערבית והשימוש בהם בחיי היום-יום בחברה הישראלית. הוא חושף כי חיקוי השמות הערביים הוא תופעה סמלית האוצרת בתוכה משמעות עמוקה הנוגעת ליחס הישראלים לחברה הערבית ולשפתה, מעבר לשימוש שפתי גרידא. באמצעות כלי מחקר פוסט-קולוניאליים וכלים מתחומי הסוציולוגיה והסמינטיקה המאמר ממפה מקרים שבהם משתמשת החברה הישראלית בשמות בערבית ומנתח את ההסברים התרבותיים, הלאומיים-ציוניים, הביטחוניים והעסקיים להישרדותם.

הישרדות השמות הערביים מושפעת ממשתנים של המשכיות ושל שינוי. המחבר מציע דגם של שלוש קטגוריות לניתוח הישרדות זאת: (א) שמות ששרדו בתהליך העברות ומוסיפים לעבור מדור לדור; (ב) שמות שהשימוש בהם נפסק בשלב מסוים, כי שרשרת ההעברה הבין-הדורית שלהם נקטעה; (ג) שמות מתחדשים שחל בהם מעתק רפרנציאלי והם משמשים תווית זיהוי לבתי עסק. המאמר תורם להבנה שהניגוד הבסיסי בין השכחה לזיכרון של שמות המקומות בערבית בישראל אינו בלעדי במערכת היחסים בין העברית לערבית. הניגוד עבר טרנספורמציות אשר הקנו לשמות הערביים משמעויות לא אחידות בקרב הישראלים. עוד מוכיח המאמר שהניכוס של תרבות האחר מתרחש לא רק באמצעות הריסתה אלא גם על ידי שימורה, שימור שהוא חלקי ומותנה. השמות הפלסטיניים שרדו בצליל בלבד. הישראלים אינם מסתייגים משימור המסמן, אך אינם משמרים את המסומן, את המקום. הניכוס מבטל את היותם של השמות מראה מקום ליישובים פלסטיניים ולהיסטוריה המרחבית של הפלסטינים.

ד"ר עאמר דהאמשה, החוג לעברית, המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל, חיפה, והחוג לספרות עברית והשוואתית, אוניברסיטת חיפה

am.dahamshe@gmail.com

CONTENTS

- 1 *Moti Benmelech*
From the Sambatyon to Tiberias: An Unknown Version of
‘Ma‘aseh Akdamut’
- 29 *Rella Kushelevsky*
Affinities between Orality and Literacy in Medieval Folktales
in Western Europe: ‘The Tale of a Rich Man who used to seat
Himself among the Poor’
- 69 *David Manrique*
Yohanan ben Zakkai meets Vespasianus: A Study of Midrashic
History according to ‘Me‘am Loez’ by Argüete
- 119 *Zeev Kitsis*
The Baal Shem Tov’s Neighbor in the Garden of Eden – A story
from ‘Once There Was a Hasidic Man’ and its Connection to the
Hasidic-Israeli Identity
- 149 *Efrat Barth*
Old Tradition versus New Tradition: Survey of Recordings of
Lullabies during the *Yishuv* Period
- 175 *Amer Dahamshe*
When Israelis Turn Indigenous: Borrowing Place Names from
Arabic in Israeli Society and Perceptions of the Arab Other
- 210 List of Contributors
- v English Abstracts

FROM THE SAMBATYON TO TIBERIAS:
AN UNKNOWN VERSION OF 'MA'ASEH AKDAMUT'

Moti Benmelech

'Ma'aseh Akdamut' is a rescue story of a Jewish community by a savior from the land of the Ten Tribes. The hero of the story is Rabbi Meir Shatz, the author of the piyyut 'Akdamut Milin', and the emissary who was sent to the land of the tribes and did not return. This story was told in Ashkenazi communities in northern Italy and was even printed there in the mid-sixteenth century.

The article discusses a formerly unknown version of 'Ma'aseh Akdamut' found in a manuscript from the early nineteenth century. The absence of the Ten Tribes is conspicuous in this version, and Rabbi Meir Shatz is replaced by Rabbi Meir Ba'al Hanness as the savior. This version of the story is similar to other sources that identify Rabbi Meir Ba'al Hanness with Rabbi Meir Shatz, and it illustrates the changes that occurred according to the time and place in which it is told. In light of this, the article examines the portrayal of the Ten Tribes as saviors in the original version of 'Ma'aseh Akdamut' from the sixteenth century, suggesting that it expresses disconnection between Jewish society and the Ten Tribes..

AFFINITIES BETWEEN ORALITY AND LITERACY
IN MEDIEVAL FOLKTALES IN WESTERN EUROPE:
‘THE TALE OF A RICH MAN WHO USED
TO SEAT HIMSELF AMONG THE POOR’

Rella Kushelevsky

In this article, the story of a rich man who used to seat himself among the poor in the market place – a story that appears in three sources from Western Europe during the fourteenth century – is presented as situated on the crossroads of simultaneous practices of orality and literacy in Jewish and non-Jewish societies in the Middle Ages, with each distinct version constituting a unique and singular realization of the text in response to and in dialogue with the shifting social and cultural contexts in which it was constructed.

The article deals with the story’s appearance in two works entitled *Menorat ha'maor* from Spain, and in a Darmstadt manuscript from Ashkenaz, paying particular attention to distinct configurations of ‘soft intertextuality’ and ‘weak orality’ in these sources, in an attempt to shed light on the role of authors and scribes as agents of culture in the complex and gradual process of the shift from orality to literacy in the Middle Ages. The article draws special attention to a number of biblical narratives, rabbinic legends, and traditions of storytelling evinced in chapter 16 of *Ben ha-Melech ve ha-Nazir* (The King’s Son and the Ascetic) (translated and edited by Ibn Hisdai), as texts that molded the distinct discourses embodied in the versions of the story from Spain and Ashkenaz during the Middle Ages.

Yohanan ben Zakkai meets Vespasianus:
A study of Midrashic History according
to 'Me'am Lo'ez' by Argüete

David Manrique

This article focuses on the narrative transformations of the legend in relation to the sources of the story mentioned in the ancient rabbinical literature. The analysis sheds light on the methods of interpretation and trends in translation that shape new fiction within the cultural context of Sephardic Jews throughout the Ottoman Empire in the eighteenth century, taking into account the interests and values that characterize the Sephardic Talmud.

The article also includes a version of the legend's text in Ladino with a new translation, demonstrating the need to develop scholarly editions of the entire literature of Midrash Me'am Lo'ez. To date, traditional Hebrew translations have drastically altered the original narrative and, in fact, have not brought out essential motifs in the interpretative praxis of Sephardic rabbis within their cultural context.

THE BAAL SHEM TOV'S NEIGHBOR IN THE GARDEN OF EDEN –
A STORY FROM 'ONCE THERE WAS A HASIDIC MAN'
AND ITS CONNECTION TO THE HASIDIC-ISRAELI IDENTITY

Zeev Kitsis

The play 'Once There was a Hasidic Man' (1968) has been noted by many as a milestone in the process of connecting Israeli culture to its Jewish roots, and specifically Hasidic culture and Eastern European *shtetl* life. Because of this play, the story of Gedalya, an awkward Jew who eats heavily in preparation for martyrdom, and as a result would become the future neighbor of the Baal Shem Tov in the Garden of Eden, became widely known. Upon its inclusion in the play, this story immediately raised concerns regarding its Hasidic roots and its appropriateness to Hasidic values and the Hasidic world. In this article, the Hasidic and pre-Hasidic roots of this story are analyzed from a diachronic and thematological perspective, through examination of the various appearances of versions of this story against the backdrop of their time and place, and the personalities and environments of the different narrators. The comparison of the version of the story in the play to Hasidic versions of it, particularly to that of Eliyahu Ki-Tov, the Hasidic writer, sheds light on the use of power as well as the Jewish body in the cultural landscape of Hasidic society in juxtaposition to the Israeli Zionist culture throughout the twentieth century.

OLD TRADITION VERSUS NEW TRADITION:
SURVEY OF RECORDINGS OF LULLABIES
DURING THE *YISHUV* PERIOD

Efrat Barth

In the process of forming Hebrew culture during the period of the first waves of immigration to the Jewish *Yishuv*, a strong emphasis was placed on creating Hebrew culture in Hebrew. The shapers of the culture expressed the characteristics of the land – its landscapes, the building of the country and key events that took place – through songs, literature, dance and visual arts. In this study, the author inquires whether the social expectation to sing Hebrew songs in the spirit of the period also permeated the homes of the early immigrants. This inquiry is performed through survey recordings of the first songs made under the auspices of the National Sound Archive (the ‘Phonothèque’) in the 1990s. In the recordings, the interviewees recall lullabies that their parents sang to them, or that they sang to their children, in the 1920s and 1930s. The songs, which have an intimate, family character, show that in the Jewish *Yishuv* in Israel, the pioneers continued to sing lullabies from their ancestral homes, songs in Yiddish and songs that represented the old tradition in melody and lyrics. Along with these, new ideological songs in Hebrew were also sung, but their numbers were small relative to the quantity of Hebrew lullabies being written. An examination of later recordings, from the 1960s and 70s, shows that this trend also continued in the second generation of those who settled in Israel, and that the Yiddish language and the tradition of lullabies continued to be heard in homes.

WHEN ISRAELIS TURN INDIGENOUS: BORROWING PLACE NAMES FROM ARABIC IN ISRAELI SOCIETY AND PERCEPTIONS OF THE ARAB OTHER

Amer Dahamshe

Although the Arabic names of communities and natural features have been erased from the Israeli map and despite their exclusion from the linguistic landscape in Israeli signs, some indigenous Arab names are still used in Jewish-Israeli society. My study analyzes the characteristics of borrowing place names from Arabic and their daily use in this society. It shows that the imitation of Arabic names is a symbolic phenomenon with profound meanings related to the Israelis' attitudes towards Arab society and its language, beyond linguistic usage alone. Using postcolonial, psycholinguistic and semiotic tools, the article maps cases of such adoption and provides a variety of explanations for it, including cultural, national-Zionist, and political-military explanations. The survival of Arabic names is not uniform, and it is affected by duration and transformation. I propose a three-category model to explain that survival: (1) names that have resisted Hebraization and continue to pass from generation to generation; (2) names that have not resisted Hebraization, and whose usage has ceased at a certain stage; (3) names whose usage has been renewed due to referential shift and are used to identify businesses. The article contributes to the understanding that the basic memory/erasure dichotomy in Arabic place names in Israel is not exclusive to the relationship between Hebrew and Arabic. This dichotomy has undergone transformations that have given the Arabic names non-uniform meanings and purposes among Israelis. The article also demonstrates that the appropriation of the Other's culture takes place not only by destroying it, but also by preserving it. Nevertheless, this preservation is partial and contingent. Palestinian names have survived only orally. Israelis are not necessarily averse to preserving the signifier, but they do not preserve the signified – the place. This appropriation denies the role of place names as referring to Palestinian locales and to the Palestinians' spatial history.